

to all questions resolved by court at the resolution of a sentence, author's vision of optimum structure of an accusatory speech of the prosecutor in court is stated. The author allocated and characterized 12 elements of an accusatory speech of the prosecutor, analyzes features of formulation of each of them by the prosecutor, and also the problems arising in this regard in practical activities. As a result of research recommendations of scientific and practical and methodical character concerning improvement of practice of preparation and pronouncing accusatory speeches by the prosecutor are formulated. The author made a conclusion concerning need of a specification of requirements concerning the contents and structure of an accusatory speech of the prosecutor on the level of departmental acts of the General Prosecutor of Ukraine for the purpose of increase of support the prosecutor of the public prosecution in court.

Keywords: accusatory speech, prosecutor, criminal proceedings, court, judicial proceedings, judicial debates, accused.

УДК 343.85(477)

Є. В. Літвінов

МІСЦЕ СУДОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Здійснено аналіз концептуальних засад, поглядів та ідей щодо розуміння місця судових органів України в системі спеціалізованих суб'єктів запобігання злочинності, а також запропоновано науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення їх запобіжної діяльності.

Ключові слова: запобігання, судові органи, спеціалізовані суб'єкти.

Запобігання злочинності – найважливіше стратегічне завдання правової держави. Але запобіжна діяльність може залишитися тільки декларацією, якщо у її виконанні не будуть задіяні усі наявні в державі сили та засоби. Серед таких сил запобігання злочинності важливе місце посідають судові органи України.

Питання запобіжної діяльності судових органів розглядалися фахівцями- кримінологами. До них можна віднести роботи А. І. Алексєєва, С. П. Бузинової, В. Н. Васильченко, Н. І. Гуковської, А. М. Жукова, Г. Б. Калманова, Ю. Ф. Лубшева, Г. М. Мінковського, А. Г. Михайлянца, Л. С. Симкіна, Ф. П. Фурсової, О. В. Шеслера, С. Ф. Ширінського та ін. Разом із тим, окремі аспекти організації запобіжної діяльності судових органів України все ще потребують свого подальшого наукового вивчення в контексті забезпечення більшої спеціалізації їхньої роботи у цьому напрямку.

З огляду на викладене вбачаються актуальними питання практики діяльності судових органів України як спеціалізованого суб'єкта запобігання злочинності. Тому метою нашої статті є розгляд місця судових органів України у системі спеціалізованих суб'єктів, аналіз

основних напрямків діяльності судів у запобіганні злочинності, а, також запропонованні науково обґрунтованих пропозицій щодо її удосконалення цієї діяльності.

Характеристика судових органів України як спеціалізованого суб'єкта запобігання злочинності вимагає першочергового вирішення такого методологічного завдання, як визначення специфіки такої діяльності. Вказане дозволить не лише сформулювати вихідні засади запобіжної діяльності судових органів України, але й загалом глибше уявити сутність усієї суб'єктної складової системи запобігання злочинам.

Для з'ясування цього необхідно відповісти на питання: «Якою є роль судових органів у розв'язанні проблеми запобігання злочинності». Слід зазначити, що в юридичній літературі неодноразово було висловлено думку про те, що суд є лише органом правосуддя, а не органом запобігання злочинності [1, с. 127; 2, с. 152].

Ми не погоджуємося з висловленою точкою зору й наголошуємо, що запобігання злочинності – це комплексна, всеосяжна діяльність різних за своєю роллю суб'єктів, невід'ємною ланкою яких є суди. Хочемо навести наступні аргументи на підтримку цього твердження:

По-перше, відповідно до ст. 62 Конституції України, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може знати кримінального покарання, доки їй вини не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [3].

Крім того, в ч. 1 ст. 30 Кримінального процесуального кодексу України окремо підкреслюється, що у кримінальному провадженні правосуддя здійснюється лише судом... [4]. Тим самим законодавець визначає панівне становище суду серед учасників кримінального судочинства, наділяючи його винятковими повноваженнями.

По-друге, аналіз положень ст. 50 Кримінального кодексу України «Поняття покарання та його мета» дозволяє окреслити наступні ознаки кримінального покарання:

1. Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

2. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами (виділено нами. – Є. Л.) [5].

По-третє, покарання є кримінально-правовим інструментом суду у запобіганні злочинності. В арсеналі суддів є: позбавлення волі на певний строк чи довічне позбавлення волі (ст. 51 КК України) [5]. Інші засоби (наприклад, примусові заходи медичного характеру) є хоча й важливими, але все ж додатковими стосовно покарання. Тому кримінальне покарання є не просто інструментом кримінально-правової протидії злочинності, але й найголовнішим таким інструментом.

По-четверте, обвинувальний вирок суду є однією з форм реалізації негативної кримінальної відповідальності, який справляє значний превентивний вплив на учасників судового процесу та інших осіб, присутніх на судовому розгляді. При цьому норми ст. 44 КК України наголошують, що особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених цим Кодексом. Звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюються виключно судом... [5].

Запобіжна дія негативної кримінальної відповідальності без реалізації у формі покарання виявляється в самому факті винесення обвинувального вироку суду, незважаючи на те, що, наприклад, особа у зв'язку зі зміною обстановки звільняється від покарання (ст. 48 КК України), все ж вона і вчинене нею діяння зазнають державного осуду.

По-п'яте, досить часто судами використовується такий захід превентивного впливу, як звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України). Виходячи зі змісту кримінального закону, обов'язковою умовою застосування до конкретного засудженого названої норми є переконаність суду в можливості виправлення засудженого без реального відбування покарання. При цьому на засудженого можуть бути покладені певні обов'язки: наприклад, пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Якщо засуджений не виконує покладені на нього обов'язки або систематично вчинює правопорушення, що потягає за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, суд направляє засудженого для відбування призначеного покарання (ч. 2 ст. 78 КК України) [5].

Враховуючи те, що метою кримінального закону є запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1 КК України), на думку автора необхідно доповнити текст ст. 75 КК України, після слів «Якщо суд ... дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням» словами «та запобігання вчинення ним нових злочинів».

По-шосте, дуже вагомим є роль суду у спеціальному попередженні злочинів шляхом реалізації кримінально-правових норм з подвійною превенцією. Наприклад, призначенням покарання за погрозу вбивством, особливо вчинену членом організованої групи або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (ст. 129 КК України), суд сприяє недопущенню інших, як правило, незрівнянно більш небезпечних злочинів (у даному випадку – вбивств), які з високим відсотком ймовірності могли б бути вчинені в разі реального виконання залякувань, обіцянок вчинити розправу тощо. За підрахунками російських кримінологів, послідовне застосування названої превентивної функції судовими органами

дозволило б скоротити кількість вбивств на побутовому ґрунті на 10–15 %, тобто щорічно зберегти життя 300–450 осіб [6, с. 280]. На жаль, в Україні таких відомостей немає, хоча автор впевнений у можливості їх застосування й до вітчизняних реалій.

До суттєвих превентивних норм також можна віднести рішення суду щодо запобігання наступним розповсюдженим злочинам: незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203-1 КК України); незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України); незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України) тощо.

Аналогічним чином діє механізм спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, наприклад, під час розгляду судом справ про втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК України) [5].

По-сьоме, в арсеналі судових органів України, окрім інститутів кримінальної відповідальності і покарання, є ще декілька дієвих заходів запобігання злочинності. До них, у першу чергу, можна віднести численні примусові заходи, такі як: примусові заходи медичного характеру та примусове лікування (ст. 92–96 КК України); застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх (ст. 97 КК України) тощо.

Перелічені запобіжні заходи належать до категорії спеціально-кримінологічних та спрямовані на усунення причин і умов вчинення злочинів.

По-восьме, на відміну від інших суб'єктів запобіжної діяльності, судові органи України володіють більш широкими та сприятливими можливостями, тому що є учасниками великого кола правовідносин, що виникають у сфері протидії злочинності – майже всіма її видами, формами і різновидами.

За даними судової статистики, упродовж 2012 р. до місцевих та апеляційних судів загальної юрисдикції надійшло 9,4 млн справ і матеріалів, що на 20 % більше, ніж у 2011 р. З них 7,8 млн справ або 83,5 % надійшли до апеляційних та місцевих загальних судів. Загалом упродовж 2008–2012 рр. до місцевих та апеляційних судів загальної юрисдикції надійшло 43,2 млн справ і матеріалів.

За результатами розгляду справ в судах вилучено 241 одиницю вогнепальної зброї, 682 одиниці бойових припасів, оплатно вилучено цінностей на суму 33,5 тис. грн, конфісковано товарів і цінностей на суму 74,6 млн грн, іншої валюти в еквівалентному вираженні на суму 13,7 млн грн [7].

Вочевидь, названі показники є не дуже високими. І головною причиною цього вважаємо повну відсутність у базових чинних нормативно-правових актах, що регулюють діяльність судової системи

України, мети запобігання злочинності. Тому вважаємо за необхідне доповнити зміст передмови Закону України «Про судоустрій і статус суддів», після слів: «цей Закон визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави ...» словами «та запобігання злочинності». Тільки у цьому випадку названий нормативний акт буде відповідати усім вимогам сьогодення [8].

Підсумовуючи викладене, можемо констатувати, що судові органи України займають важливе місце у системі спеціалізованих суб'єктів запобігання злочинності, володіючи універсальною компетенцією у сфері превентивної діяльності, а, отже, і в галузі спеціального попередження злочинності. Крім того, можна констатувати, що судовим органам України відводиться особлива роль у здійсненні заходів цього виду запобігання злочинності.

Список використаних джерел: 1. Кузнецова Н. Ф. Укрепление социалистической законности и организация борьбы с преступностью в свете решений XXIV съезда КПСС / Н. Ф. Кузнецова // Советское государство и право. – 1975. – № 3. – С. 124–129. 2. Боков А. В. Организация борьбы с преступностью : монография / А. В. Боков ; под ред. Г. А. Аванесова ; Моск. ун-т МВД России, Фонд содействия правоохр. органам «Закон и право». – М. : ЮНИТИ-Дана ; Закон и право, 2003. – 174 с. 3. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. 4. Кримінальний процесуальний Кодекс України (зі змінами, внесеними згідно із Законом України № 5076-VI від 05.07.2012 р.) // Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. : Одісей, 2012. – 360 с. 5. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. 6. Криминология : учеб. для вузов / под ред. В. М. Кудрявцева и В. Е. Эминова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 2005. – 734 с. 7. Державна судова адміністрація України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/dsa>. – Офіц. сайт ДСА України. 8. Про судоустрій і статус суддів : закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, 43, 44–45. – Ст. 529.

Надійшла до редколегії 13.06.2013

Литвинов Е. В. Место судебных органов Украины в системе специализированных субъектов предупреждения преступности

Выполнен анализ концептуальных основ, взглядов и идей относительно понимания места судебных органов Украины в системе специализированных субъектов предупреждения преступности, а также предложены научно обоснованные предложения по совершенствованию их предупредительной деятельности.

Ключевые слова: предупреждение, судебные органы, специализированные субъекты.

Litvinov Y. V. Place of Judicial Authorities of Ukraine in System of Specialized Subjects of the Prevention of Crime

The analysis of the conceptual grounds, views and ideas for understanding the place of the judicial agencies of Ukraine in the system of specialized subjects of preventing crimes is realized; scientifically grounded propositions for improving their preventive activity are offered.

Some aspects of preventive activity organization realized by the judicial agencies of Ukraine are studied. The place of the judicial agencies of Ukraine in the system of specialized subjects is ascertained; the main directions of courts' activity in preventing crimes are analyzed. The author answers the question about the role of the judicial agencies in resolving the problem of preventing crimes.

A number of arguments for including the judicial agencies to specialized subjects preventing crimes is presented. The author offers amendments to the Law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges», Criminal Code of Ukraine, new Criminal and Procedural Code of Ukraine in order to improve legislation in the sphere of preventing crimes.

Keywords: prevention, judicial authorities, specialized subjects.

УДК 343.985

Д. О. Максимус,

О. О. Юхно

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Проаналізовано можливі завдання у сфері використання працівниками органів внутрішніх справ сучасних інформаційних технологій під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Розглянуто питання розвитку та доцільності використання інформаційних технологій у правоохоронній діяльності, основні напрями удосконалення та розширення переліку завдань, які доцільно вирішувати шляхом використання інформаційних технологій.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, сучасні інформаційні технології, оперативно-розшукова діяльність, нормативно-правові акти, використання, запровадження у практичну діяльність, обробка інформації, апаратні засоби.

Згідно з визначенням, приведеним у ч. 1 ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1, с. 327], негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) – це різновид слідчих